

KARL MARX

Parijse manuscripten

Vertaling

PETER HUIJZER

Inleiding

PAUL COBBEN

BOOM

AMSTERDAM

Inhoud

Inleiding door Paul Cobben 7

PARIJSE MANUSCRIPTEN

Voorwoord 33

EERSTE MANUSCRIPT

- 1 Arbeidsloon 39
- 2 Kapitaalwinst 57
- 3 Grondpacht 76
- 4 De vervreemde arbeid 93

TWEEDE MANUSCRIPT

De verhouding van het privé-eigendom III

DERDE MANUSCRIPT

- 1 Privé-eigendom en arbeid 121
- 2 Privé-eigendom en communisme 126
- 3 Behoeften en productie 143
- 4 Arbeidsdeling 157
- 5 Geld 165
- 6 Kritiek van Hegels dialectiek en van zijn filosofie in het algemeen 171

Aantekeningen bij James Mill 201

Verantwoording 223

Register van personen 227

Inleiding

PAUL COBBEN

Marx in 1844: een historisch-biografische schets

Als Marx in 1844 aan zijn *Parijse manuscripten* werkt, is hij niet ouder dan 26 jaar. Toch is hij niet bepaald een onbeschreven blad. Nog geen jaar eerder was hij met zijn vrouw Jenny, de liefde van zijn vroege jeugd met wie hij kort daarvoor getrouwd was, in Parijs komen wonen. Dat was een direct gevolg van de werkzaamheden die hij als hoofdredacteur in Keulen verricht had voor de *Rheinische Zeitung*. Toen deze krant door de censuur getroffen werd, zag Marx zich genoodzaakt ontslag te nemen, en zo werd hij beroofd van de mogelijkheid om nog langer deel te nemen aan het debat over het optreden van de Pruisische staat dat hij was aangegaan. Als er een arrestatiebevel tegen hem wordt uitgevaardigd, moet hij Duitsland zelfs verlaten.

Dat Marx in Parijs terecht komt, heeft te maken met de *Deutsch-Französische Jahrbücher* die hij samen met Arnold Ruge opricht. Deze jaarboeken voorzien Marx opnieuw van een publicatiemedium, zonder dat hij bang hoeft te zijn voor de Pruisische censuur. In feite verschijnt er echter maar één nummer, in februari 1844. In relatie tot de *Parijse manuscripten* bevat dat nummer ten minste twee artikelen die van belang zijn. Allereerst het artikel van Marx zelf: 'Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie. Einleitung' (Inleiding van *Zur Kritik der Hegel'schen Rechts-Philosophie* — 1843).¹ Vervolgens het artikel

1 Opgenomen in: Karl Marx & Friedrich Engels, *De Duitse ideologie: I. Feuerbach*, vert. Henk Hoeks & Hugues C. Boekraad, Nijmegen 2018, pp. 135-139.

van Friedrich Engels, Marx' vriend voor het leven, die hij twee jaar eerder was tegengekomen: 'Umriss zu einer Kritik der Nationalökonomie' (Schets voor een kritiek van de politieke economie). Hegel en de politieke economie vormen de twee pijlers waarop Marx' manuscripten berusten.

De belangstelling voor Hegels rechtsfilosofie begint bij Marx al vroeg. In 1837, hij was toen 19 jaar, schreef hij in een brief aan zijn vader dat hij geïnspireerd was geraakt door de filosofie en het verlangen had om zelf een rechtsfilosofie te gaan schrijven.² Hij zag echter in dat de poging die hij hiertoe had ondernomen onvoldoende filosofisch onderbouwd was. Uiteindelijk heeft hij pas later gevolg kunnen geven aan dit verlangen. Het hoofdwerk van Marx, *Het kapitaal*, verschenen in 1867, kan immers beschouwd worden als de materialistische versie van de rechtsfilosofie die Hegel schreef.³ De *Ökonomisch-philosophische Manuskripte* die Marx in 1844 voltooit, vormen een belangrijke mijlpaal op weg naar dit hoofdwerk.

De *Ökonomisch-philosophische Manuskripte*, die, naar de plek waar ze werden geschreven, bekend werden als de *Parijse manuscripten*, zijn allereerst het resultaat van een intensieve Hegel-studie. Marx bestudeerde niet alleen Hegels *Fenomenologie van de geest* (in het derde manuscript gaat hij expliciet op dat werk in),⁴ maar ook diens rechtsfilosofie: *Hooflijnen van de filosofie van het recht*.⁵ Over dat laatste werk voltooide hij in 1843 een manuscript (*Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie*). Alleen de inleiding van deze kritiek werd uiteindelijk uitgegeven in de *Deutsch-Französische Jahrbücher*. De belangrijke plaats die Marx geeft aan de analyse en verwerking van de Britse politieke economie valt mede uit Hegels rechtsfilosofie te be-

2 MEW Ergänzungsband 1, Berlin 1973, p. 4.

3 Paul Cobben, *Marx bevrijd. Natuur en vervreemding in de 21ste eeuw*, Amsterdam 2022, p. 86.

4 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Fenomenologie van de geest*, vert. Willem Visser, Amsterdam 2013.

5 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Hooflijnen van de rechtsfilosofie*, vert. Willem Visser, Amsterdam 2014.

grijpen: Hegel verwijst al naar de politiek economen Adam Smith, David Ricardo en Jean-Baptiste Say om de dynamiek van de moderne markteconomie te begrijpen.

Over deze moderne economie poneert Hegel een intrigerende stelling: hoewel ze een enorme rijkdom genereert, kan deze rijkdom ten principale niet door allen gedeeld worden. Het is noodzakelijk dat de markt een klasse van mensen creëert die eigenlijk overbodig is. Marx heeft dit gecombineerd met de analyse die Hegel in de *Fenomenologie van de geest* van de moderne markt en de politieke economie geeft: zij voltooit een vormingsproces dat leidt tot de vrijheid van de Franse Revolutie. Maar deze vrijheid blijft volgens Hegel nog abstract: zij vormt het abstracte wezen van de werkelijkheid dat uiteindelijk verantwoordelijk is voor de terreur die over de mensen wordt uitgeoefend.

Hegels receptie van de politieke economie leert Marx dat deze wetenschap verbonden is met een problematisch waardebegrip: een waarde die mensen uitsluit en een waarde die mensen onderdrukt. Dat wil hij in de *Parijse manuscripten* helder krijgen door kritisch te onderzoeken hoe deze wetenschap samenhangt met de filosofie van Hegel (die volgens Marx op het standpunt van de politieke economie staat).

Hoewel Marx de *Parijse manuscripten* zelf nooit gepubliceerd heeft (maar ze heeft overgelaten aan de 'knagende kritiek van de muizen'),⁶ formuleren ze reeds de grondpositie die hij in de rest van zijn leven nader zal uitwerken.

6 Marx, *Zur Kritik der politischen Ökonomie*, Leipzig 1971, p. 17: 'Wir überließen das Manuskript der nagenden Kritik der Mäuse

um so williger, als wir unsern Hauptzweck erreicht hatten — Selbstverständigung.'

Parijse manuscripten

Voorwoord

xxxix In de *Deutsch-Französische Jahrbücher* heb ik een kritiek van de rechtswetenschap en de staatswetenschap aangekondigd, in de vorm van een kritiek op de rechtsfilosofie van *Hegel*.¹ Toen ik die voor publicatie uitwerkte, bleek het vermengen van kritiek die alleen tegen de speculatieve filosofie was gericht met kritiek van uiteenlopende onderwerpen een ongelukkige keuze; het belemmerde de ontwikkeling en bemoeilijkte het begrip van het betoog. Bovendien konden de rijkdom en de ongelijksoortigheid van de te behandelen onderwerpen alleen op zeer aforistische wijze in één tekst worden samen-geballd, terwijl zo'n aforistische presentatie de *schijn* van een willekeurige systematiek zou hebben gewekt. Ik zal daarom mijn kritiek van het recht, van de moraal, van de politiek etc. in enkele zelfstandige brochures op elkaar laten volgen en ten slotte in een apart werk de samenhang van het geheel, de onderlinge verhouding van de afzonderlijke delen en uiteindelijk een kritiek op de speculatieve behandeling van deze materie trachten te bieden. Om deze reden wordt in het onderhavige werk de samenhang van de politieke economie met de staat, het recht, de moraal, het burgerlijk leven etc. slechts in zoverre aangeroerd als de politieke economie zelf ex professo met deze zaken van doen heeft.

De lezer die vertrouwd is met de politieke economie hoef ik er niet meer van te vergewissen dat mijn resultaten zijn verkregen uit een volledig empirische, op een nauwgezette en kritische studie van de politieke economie gebaseerde analyse.

1 Zie Karl Marx, 'Inleiding van *Zur Kritik der Hegel'schen Rechts-Philosophie*', vert. Hugues Boekraad,

in: *De Duitse Ideologie: I. Feuerbach*, Nijmegen 2018, pp. 135-149.

{De onwetende recensent daarentegen, die zijn volstrekte onkunde en ideeënarmoede probeert te verhullen door de positieve criticus de frase ‘*utopische frase*’ naar het hoofd te slingeren, of ook frasen als ‘de volledig zuivere, volledig vastberaden, volledig kritische kritiek’, de ‘niet slechts wettelijke, maar maatschappelijke, volledig maatschappelijke maatschappij’, de ‘compacte, massale massa’, de ‘woordvoerende woordvoerders van de massale massa’ — deze recensent moet eerst nog bewijzen dat hij naast zijn theologische familieaangelegenheden ook over *wereldlijke* aangelegenheden een woordje mee kan spreken.}²

Het spreekt voor zich dat ik naast de Franse en Engelse socialisten ook van Duitse socialistische werken heb gebruikgemaakt. De enige inhoudelijke en *originele* Duitse werken binnen deze wetenschap zijn echter — afgezien van het werk van Weitling³ — de in de *Einundzwanzig Bogen* gepubliceerde artikelen van Heß⁴ en de ‘Umriss zu einer Kritik der Nationalökonomie’ van Engels in de *Deutsch-Französische Jahrbücher*,⁵ waarvan ik in het onderhavige werk eveneens de eerste beginselen in grote lijnen heb aangeduid.

{Naast de schrijvers die zich kritisch met de politieke economie hebben beziggehouden, heeft de positieve kritiek in het algemeen, dus ook de Duitse positieve kritiek van de politieke economie, haar ware fundament aan de ontdekkingen

2 Marx doelt hier op Bruno Bauer, zijn voormalige vriend en mentor, met wie hij in een polemiek ver wikkeld was naar aanleiding van diens boek *Zur Judenfrage* (Braunschweig 1843). Marx citeert hier uit verschillende artikelen uit de door Bauer uitgegeven *Allgemeine Literatur-Zeitung* (Charlottenburg 1844), waarin deze zich tegen Marx gericht had.

3 Zie o.a. Wilhelm Weitling, *Garantien der Harmonie und Freiheit*, Vivis 1842, en *Die Menschheit, wie sie ist und wie sie sein sollte*, Parijs 1838.

4 Zie Moses Heß, ‘Sozialismus und Kommunismus’, in: Georg Herwegh (red.), *Einundzwanzig Bogen aus der Schweiz*, Zürich en Winterthur 1843, pp. 74-91; ‘Die Eine und ganze Freiheit’, *ibid.*, pp. 92-97; ‘Philosophie der Tat’, *ibid.*, pp. 309-331.

5 Friedrich Engels, ‘Umriss zu einer Kritik der Nationalökonomie’, in: Karl Marx & Arnold Ruge (red.), *Deutsch-Französische Jahrbücher*, Parijs 1844, pp. 86-114.

van *Feuerbach* te danken, tegen wiens *Philosophie der Zukunft*⁶ en de ‘Thesen zur Reform der Philosophie’ in de *Anekdoten*⁷ — hoezeer daarvan ook stilzwijgend gebruik wordt gemaakt — de kleinzielige afgunst van de een en de heuse woede van de ander een waar complot lijken te hebben gesmeed om hem *dood te zwijgen*.}

Pas bij Feuerbach begint de *positieve* humanistische en naturalistische kritiek. Hoe geruislozer, hoe zekerder, dieper, omvangrijker en blijvender de invloed van Feuerbachs werken is; het zijn de enige werken — sinds de *Fenomenologie*⁸ en de *Logik*⁹ van Hegel — waarin een daadwerkelijke theoretische revolutie ligt besloten.

xL Het slothoofdstuk van het onderhavige werk, de behandeling van *Hegels dialectiek* en van zijn filosofie in het algemeen, leek mij beslist noodzakelijk, aangezien de *kritische theologen* van deze tijd¹⁰ een dergelijke opgave niet alleen niet hebben volbracht, maar er niet eens de noodzaak van hebben ingezien — een noodzakelijke *onachtzaamheid*, aangezien zelfs de *kritische* theoloog een *theoloog* blijft, en dus ofwel bepaalde vooronderstellingen van de filosofie als autoriteit moet aannemen, ofwel, als hij tijdens het proces van kritiek en door vreemde ontdekkingen aan die filosofische vooronderstellingen begint te twijfelen, ze op een laffe en ongegronde manier laat varen, van ze *abstrabeert*, zijn onderworpenheid aan deze vooronderstellingen en zijn misnoegen over deze onderworpenheid alleen nog op negatieve, onbewuste en sofistieke wijze te kennen geeft.

6 Ludwig Feuerbach, *Grundsätze der Philosophie der Zukunft*, Zürich en Winterthur 1843.

7 Ludwig Feuerbach, ‘Vorläufige Thesen zur Reformation der Philosophie’, in: Arnold Ruge (red.), *Anekdoten zur neuesten deutschen Philosophie und Publizistik*, Winterthur en Zürich 1843, pp. 58-70.

8 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Fenomenologie van de geest*, vert. Willem Visser, Amsterdam 2013.

9 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Wissenschaft der Logik*, Neurenberg 1812-1816.

10 Het slot van het voorwoord is gericht tegen de links-hegelianen, in de eerste plaats opnieuw Bruno Bauer, en hun kritiek op Feuerbach.